

Till minne av Björn Smedby

Den 25 februari 2019 avled Björn Smedby, en pionjär inom svensk hälso- och sjukvårdsforskning. Han studerade till läkare i Göteborg och var tidigt intresserad av hälso- och sjukvårdens roll och funktion i samhället. Björn började 1962 på Socialmedicinska institutionen i Uppsala och 1972 blev han medicine doktor och docent i socialmedicin. År 1980 blev Björn den förste i Sverige att bli utnämnd till professor i ämnet hälso- och sjukvårdsforskning.

Det finns flera goda skäl att ge ut ett temanummer till Björn Smedbys minne. Det första handlar om att visa på vilket sätt Björn har varit en föregångare när det gäller att introducera ämnet hälso- och sjukvårdsforskning i en svensk kontext och vilken betydelse hans arbete fortfarande har för sjukvården och hälso- och sjukvårdsforskningen 40 år senare. Även om ämnet *Health Services Research* är väl etablerat på de flesta stora universitet i västvärlden har det hittills saknats en historieskrivning kring ämnets framväxt i Sverige. Ytterligare ett skäl till detta temanummer är att uppmärksamma den stora betydelse Björn haft för vissa specifika frågor, så som utarbetandet av ett klassifikationssystem för olika sjukdomar och utvecklingen av den medicinska fackterminologin.

I sin roll som professor vid Uppsala universitet var Björn under många år en uppskattad chef för Centrum för forskning om primärvård och socialtjänst, inom vilket det så kallade Tierpsprojektet bedrevs. Projektet var nydanande genom att stora datamängder samlades in för att kunna analysera hälsoläge och vårdkonsumtion i en geografiskt avgränsad befolkningsgrupp. Björns arbete var dock inte bara knutet till Socialmedicinska institutionen vid Uppsala universitet utan omfattade även i stor utsträckning samarbeten utanför universitet, exempelvis som huvudsekreterare i Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) och som mångårig expertrådgivare hos Socialstyrelsen. Björn var dessutom under många år chef för Nordiskt WHO-center för klassifikation av sjukdomar, vilket innebar samarbete med stora internationella nätverk.

I detta temanummer ger tidigare medarbetare och doktorander till Björn exempel på områden som han varit involverad i, inom och utanför universitetet. Några av artiklarna ger även specifika exempel på hur hälso- och sjukvårdsforskningsämnet har utvecklats över tid vid den institution där Björn var verksam.

Marianne Hanning, Wilhelm Linder och Ulrika Winblad inleder temanumret med en artikel om hälso- och sjukvårdsforskningens framväxt i Sverige. Artikeln beskriver ämnets historik och hur forskningen bedrivs idag samt vilken roll den kan ha i framtiden för att förbättra hälso- och sjukvårdens verksamhet, exempelvis avseende kvalitet och effektivitet.

Peter Allebeck beskriver i sin artikel hur Björn i mitten av 1990-talet tog

över som huvudsekreterare för SFR och där fortsatte att utveckla de områden som SFR hade i uppdrag att stödja. Under Björns tid fick forskningsrådet bland annat i uppdrag att bidra till inrättandet av en forskningsmiljö för socialvetenskaplig alkohol- och narkotikaforskning.

Björn har i sitt arbete med klassifikationer haft stor betydelse för utformningen av den svenska diagnosklassifikationen ICD-10-SE. Två av artiklarna i detta temanummer, som författats av Lars Berg och Lars Age Johansson, handlar om hur det nordiska och internationella samarbetet kring klassifikationer av sjukdomar och jämförelser av dödsorsaksstatistik har utvecklats över tid och vilken roll som Björn kom att spela i dessa sammanhang. I ytterligare en artikel som anknyter till det nordiska samarbetet beskriver Mats Brommels utvecklingen av det så kallade NordDRG – ett samverkansprojekt där alla nordiska länder fick tillfälle att diskutera och utbyta erfarenheter kring patientgrupperingssystemet DRG (Diagnosis Related Groups) som sedan tidigare hade tagits i bruk i USA.

När Björn avslutade sin professorstjänst 1995 tog Urban Rosenqvist över och utvecklade ämnet till att även inbegripa interventionsforskning. I sin artikel beskriver Urban vikten av att göra kliniska experiment inom hälso- och sjukvårdsforskningen eftersom detta gör det möjligt att pröva nya idéer innan de införs på bred front i hälso- och sjukvården.

Analys av sjukvårdens organisation är också en viktig del inom hälso- och sjukvårdsforskningen. I en av temanumrets artiklar visar Lars Borgquist hur kunskapen om sjukdomar och deras behandlingar har ökat under efterkrigstiden men att detta också fått stora följder för sjukvårdsorganisationens utformning, exempelvis kan många sjukdomsgrupper och tillstånd idag behandlas i hemmet.

Begrepp som vårdbehov, vårdkonsumtion och tillgänglighet är centrala komponenter inom hälso- och sjukvårdsforskningen och kom att bli frågor som Björn ägnade stora delar av sitt yrkesliv åt. Marianne Hanning visar i sin artikel hur tillgängligheten, i form av väntetider, kommit att hanteras i den svenska hälso- och sjukvården. Hon lyfter bland annat fram att så kallade vårdgarantier har varit regeringens primära styrmedel för att korta köerna.

Hälso- och sjukvårdsforskningen inbegriper idag också studier på systemnivå, där olika reformer eller program utvärderas, ofta med avseende på utfall så som effektivitet, kvalitet eller jämlikhet. Ett sentida exempel utgörs av det omfattande struktur- och förändringsprogram som genomfördes i Region Dalarna för att komma tillrätta med ett stort budgetunderskott. I temanumrets sista artikel visar Mio Fredriksson hur detta arbete, trots att stora neddragningar alltid är impopulära, övergripande varit ett lyckat programarbete.

Björn Smedbys insatser för svensk hälso- och sjukvårdsforskning kan inte överskattas. Det var genom Björns insatser som ämnet på allvar fick fäste i Sve-

rige. Sedan starten i början av 1980-talet har ämnet fått stor spridning och betydelse för att förbättra hälso- och sjukvårdens resultat och ytterst befolkningens hälsa. Björns personlighet spelade stor roll för denna positiva utveckling. Som person var han alltid vänlig, hjälpsam och nyfiken, men samtidigt bestämd och tydlig med vad han ville skulle utföras. Detta är en viktig förklaring till att han fick så mycket utträttat och att hans medarbetare med glädje deltog i arbetet. Vi är många som har uppskattat Björns insatser för hälso- och sjukvårdsforskningen och som sett honom som en förebild, både ämnesmässigt och på ett personligt plan.

Ulrika Winblad
Professor i hälso- och sjukvårdsforskning
Uppsala universitet